

Підприємництво та торгівля

УДК 339.5:658.87

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15803431>

Роль експортно-імпортних операцій у розвитку підприємств торгівлі та підприємництва

Панасюк Вікторія Іллівна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління, адміністрування та міжнародної економіки, економічний факультет, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна, <https://orcid.org/0009-0007-5949-0517>

Шевченко Алла Олексіївна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності, економічний факультет, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-4615-6433>

Фурса Тетяна Петрівна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління та адміністрування, Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту, Західноукраїнський національний університет, м. Івано-Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-4562-2252>

Прийнято: 19.06.2025 | Опубліковано: 04.07.2025

Анотація. Сучасні трансформації глобального економічного середовища, зумовлені геополітичними, логістичними та ринковими змінами, вимагають від підприємств торгівлі нових підходів до забезпечення стійкості та конкурентоспроможності. Зовнішньоекономічна діяльність, зокрема, експортно-імпортні операції, на сьогодні є ключовим інструментом адаптації до викликів глобального ринку. У такому контексті важливим з точки зору науки та практики є вивчення ролі зовнішньоекономічної діяльності у розвитку підприємств. **Метою** статті є обґрунтування методологічних засад і практичних інструментів реалізації експортно-імпортних операцій як механізму зміцнення конкурентоспроможності та забезпечення стратегічної гнучкості підприємств торгівлі в умовах глобальних трансформацій. **Методологічна** база дослідження складається із системного, логіко-аналітичного, порівняльного і аналітичного підходів, що дозволили здійснити теоретичне узагальнення та емпіричний аналіз зовнішньоекономічної діяльності підприємств. **Результати.** У роботі систематизовано теоретико-методологічні підходи до інтерпретації зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, зокрема, розглянуто класичні моделі абсолютних і конкурентних переваг, інституційний підхід, теорію життєвого циклу товару та концепцію глобального ланцюга вартості. Особливу увагу приділено оцінці впливу зовнішньоекономічної діяльності на економічну ефективність, інноваційну активність, конкурентоспроможність, логістичну зрілість та стратегічну стійкість підприємств торгівлі. У фокусі дослідження – аналіз сучасних тенденцій у зовнішній торгівлі України, географічна структура експорту та імпорту. На основі проведеного аналізу розроблено авторський механізм активізації експортно-імпортних операцій, який включає внутрішні ресурси підприємства, діагностику зовнішнього середовища, вибір форм зовнішньоекономічної взаємодії, а також передбачає залучення інституційної та державної підтримки. **Висновки.** Обґрунтовано, що саме експортно-

імпортна діяльність є одним із ключових чинників стратегічної стабільності бізнесу та його здатності до адаптації в умовах глобальної турбулентності. Практична значущість результатів полягає у формуванні концептуальних орієнтирів для управління зовнішньоекономічною діяльністю на рівні підприємств. Матеріали статті можуть бути використані науковцями, аналітиками, фахівцями з міжнародної торгівлі та менеджменту, а також у процесі розроблення стратегій інтеграції українських підприємств у світову економіку.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, торговельне підприємство, міжнародна торгівля, конкурентоспроможність, економічна ефективність, стратегія розвитку, підприємницьке середовище, трансформація ринку.

The role of export-import operations in the development of trade and entrepreneurship enterprises

Viktoriia Panasiuk,

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Public Management,
Administration and International Economics, Economic Faculty,
Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0007-5949-0517>

Alla Shevchenko,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of
Entrepreneurship, Trade and Exchange Activities, Faculty of Economics,
Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-4615-6433>

Tetiana Fursa,

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Management and Administration, Ivano-Frankivsk Educational and Research Institute of Management, West Ukrainian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-4562-2252>

Abstract. The ongoing transformation of the global economic environment, driven by geopolitical, logistical, and market shifts, requires new approaches from trade enterprises to ensure resilience and competitiveness. Foreign economic activity, particularly export-import operations, has become a key tool for adapting to global market challenges. In this context, the study of the role of international economic relations in enterprise development emerges as a relevant scientific and practical issue. The **purpose** of the article is to substantiate the methodological principles and practical tools for implementing export-import operations as a mechanism for strengthening competitiveness and ensuring the strategic flexibility of trading enterprises in the context of global transformations. The **methodological basis** of the research includes a system-based, logical-analytical, comparative, and graphical-analytical approach, which enables both theoretical generalization and empirical analysis of external economic activity at the enterprise level. **Results.** The study systematizes theoretical and methodological approaches to interpreting foreign economic activity, with a particular focus on classical models of absolute and comparative advantages, the institutional approach, product life cycle theory, and the concept of the global value chain. Special attention is given to assessing the impact of foreign economic operations on economic efficiency, innovation activity, competitiveness, logistical maturity, and strategic sustainability of trade enterprises. The research also highlights current trends in Ukraine's foreign trade, as well as the geographical structure of its exports and imports. Based on the conducted analysis, the authors have developed a mechanism for enhancing export-import activity,

which integrates internal enterprise resources, diagnostics of the external environment, selection of appropriate forms of international cooperation, and the involvement of institutional and governmental support. **Conclusions.** It is substantiated that export-import operations constitute one of the key drivers of business strategic stability and adaptability under conditions of global turbulence. The practical significance of the findings lies in developing conceptual guidelines for managing foreign economic activity at the enterprise level. The article's materials can be helpful to scholars, analysts, international trade professionals, and managers, as well as in the formulation of strategies for integrating Ukrainian enterprises into the global economy.

Keywords: foreign economic activity, trading enterprise, international trade, competitiveness, economic efficiency, development strategy, business environment, market transformation.

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобалізації та цифровізації світового ринку особливої актуальності набуває зовнішньоекономічна діяльність як інструмент зміцнення конкурентних позицій підприємств торгівлі та підприємництва. Експортно-імпорتنі операції є не лише способом диверсифікації джерел доходу, але й джерелом адаптації до змін попиту, технологій та логістичних умов. У контексті воєнних викликів, нестабільності внутрішнього ринку та потреби у залученні зовнішніх ресурсів, питання ефективного здійснення зовнішньоекономічної діяльності постає ключовим для збереження життєздатності та розвитку підприємств. Водночас існує недостатня кількість досліджень, що розглядають експортно-імпорتنі операції саме як стратегічний інструмент сталого розвитку торговельних підприємств, що зумовлює необхідність подальшого наукового аналізу цієї проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел дає змогу комплексно оцінити теоретичні та практичні аспекти здійснення

зовнішньоекономічної діяльності підприємств в умовах трансформаційних змін. У фокусі досліджень – питання обліку, логістики, цифровізації, регуляторного забезпечення та стратегічного управління зовнішньоекономічною діяльністю (ЗЕД) підприємства. Нижче систематизовано ключові напрацювання науковців, які становлять науково-практичну основу для подальших досліджень у цій сфері. У науковій праці Д. В. Фатянова [1] розкрито понятійно-логічні засади вимірювання ефективності використання експортно-імпортного потенціалу суб'єкта господарювання. Визначено критерії оцінки, зокрема, динаміку обсягів ЗЕД, структуру експортних потоків та технічну готовність підприємства. О. С. Скуратов та О. Д. Панченко [2] здійснили систематизацію видів експортно-імпортних операцій, розробили класифікаційні ознаки та підходи до стандартизації аналітичного обліку ЗЕД.

Вчені О. М. Романькова та К. С. Урайчик [3] зосередили увагу на специфіці організації бухгалтерського обліку експортних операцій, зокрема, в аспекті визнання доходів, переоцінки курсових різниць і документального оформлення. Т. О. Осташко [4] проаналізувала вплив трансформацій світової торговельної системи на економічну безпеку України, акцентуючи на викликах багатополярності у міжнародних відносинах і потребі диверсифікації торговельних партнерств. Вчений-економіст Я. В. Паламаренко [5] дослідила особливості зовнішньоекономічної діяльності роздрібних підприємств, запропонувала напрями покращення ефективності експортно-імпортової діяльності та посилила акцент на стратегічному плануванні в торгівлі. А. Najdukiewicz і В. Pera [6] розглянули вплив міжнародних торговельних спорів на експортноорієнтовані підприємства, продемонструвавши на прикладі сфери сонячної енергетики регуляторні бар'єри як фактор стримування експортного потенціалу. У дослідженні автори Е. Chaldun, G. Yudoko, E. Prasetio [7] проаналізували

зовнішньоекономічні стратегії малих підприємств у країнах, що розвиваються, зосередивши увагу на побудові адаптивних експортних моделей та формуванні інституційної підтримки МСП у ЗЕД.

О. Коростін [8] у своєму дослідженні показав можливості використання інструментів штучного інтелекту для оптимізації логістичних процесів у зовнішній торгівлі, зокрема, у контексті морських перевезень. В. С. Оліховський [9] здійснив комплексний аналіз зовнішньоекономічної діяльності підприємств України на основі SWOT- та PEST-аналізу, виокремивши ключові ризики, загрози та стратегічні можливості на глобальному ринку. У статті Д. В. Фат'янов [10] запропонував удосконалену методику оцінки експортно-імпортного потенціалу, яка включає інтеграцію фінансових і виробничо-операційних показників у систему стратегічного планування. Вчений О. Коростін [11] у межах іншого дослідження проаналізував застосування технологій обробки природної мови (NLP) для підвищення ефективності документообігу у контейнерній логістиці та митному оформленні.

М. Матвеев, В. Лисенко та М. Тищенко [12] проаналізували вплив воєнного стану на законодавче регулювання зовнішньоекономічної діяльності, зосередивши увагу на податкових пільгах, митних спрощеннях та експортному стимулюванні. У статті О. О. Коростін [13] надав результати впровадження AI-систем автоматичного маркування та розпізнавання інформації у сфері технічної комунікації ЗЕД, що сприяє цифровізації зовнішньоекономічних процесів. І. І. Гаврилюк [14] розглянув стратегічні аспекти участі України в міжнародних економічних зв'язках, визначив перспективні напрями розвитку ЗЕД через розширення торговельної географії. Науковці В. Панасюк, Ю. Жук та А. Качмар [15] дослідили проблемні питання оподаткування та бухгалтерського обліку експортно-імпортних операцій в

умовах воєнного стану, надаючи пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази.

Огляд літератури свідчить про значний академічний інтерес до методик оцінки, обліку, логістики й нормативного регулювання експортно-імпортової діяльності в Україні, особливо у контексті воєнних викликів та цифровізації. Однак суттєво відчувається потреба у практичних кейсах для торговельних підприємств та в дослідженнях впровадження цифрових технологій у управління ЗЕД. Перспективними є напрями розробки індикативних систем моніторингу, автоматизації логістичних процесів і впровадження моделей адаптації ЗЕД-стратегій у мультиполярному глобальному середовищі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність значної кількості наукових праць у сфері зовнішньоекономічної діяльності, низка аспектів залишаються недостатньо розкритими. Відтак, бракує аналітичних моделей, які б пов'язували сучасні тенденції світової торгівлі з реальними трансформаціями на рівні підприємств торгівлі. Обмеженим є інструментарій для кількісної оцінки впливу експортно-імпортової операції на економічну ефективність діяльності підприємства, а також недосконалими залишаються організаційно-економічні механізми активізації ЗЕД, з урахуванням нових ризиків та бар'єрів, зокрема, логістичних, політичних та валютних. Недостатня увага до цих аспектів може призвести до зниження адаптивності підприємств та їхньої конкурентоспроможності. У межах цієї наукової роботи представлено авторське бачення підходів до вирішення зазначених питань шляхом аналітичного узагальнення та розробки структурованого механізму активізації ЗЕД, що може слугувати основою для подальших наукових і прикладних досліджень у цій сфері.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є теоретичне узагальнення та емпіричний аналіз ролі експортно-імпортової

операцій у забезпеченні сталого розвитку підприємств торгівлі та підприємництва в умовах трансформацій глобального економічного середовища. Задля досягнення поставленої мети у статті поставлено такі завдання:

1. Здійснити систематизацію наукових підходів та теоретичних моделей, які розкривають сутність і стратегічну роль експортно-імпортних операцій у діяльності суб'єктів торгівлі та підприємництва.

2. Проаналізувати сучасні тенденції та географічну структуру ЗЕД України, з акцентом на її вплив на ключові напрями розвитку підприємств (економічну ефективність, інноваційність, конкурентоспроможність, логістичну зрілість та стратегічну стійкість).

3. Сформувати механізм активізації експортно-імпортової діяльності, який враховує внутрішні ресурси підприємства, зовнішнє середовище, інституційні чинники та потенціал інтеграції у глобальні ланцюги вартості.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах повномасштабної війни та економічної турбулентності, діяльність підприємств торгівлі та промисловості зазнає серйозних обмежень. До ключових викликів належать скорочення платоспроможного попиту, дефіцит внутрішніх та зовнішніх інвестицій, а також постійні загрози фізичній інфраструктурі. У таких умовах посилюється роль держави як регулятора економічного балансу, тобто від неї залежить ефективність підтримки сукупного попиту, забезпечення стабільного функціонування ринків та стимулювання зовнішньоекономічної активності. Водночас на мікрорівні зростають вимоги до управлінських підходів щодо оцінювання експортно-імпортного потенціалу підприємств. Об'єктивність аналізу та достовірність результатів відіграють вирішальну роль у формуванні ефективних управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію ЗЕД в умовах невизначеності [10, с. 43]. Таким чином, оцінка експортно-імпортного потенціалу має ґрунтуватися на сучасних

методологічних підходах, які враховують специфіку воєнної економіки та обмеженість ресурсної бази підприємств.

Одним із ключових зовнішніх факторів, що впливають на формування сучасної торговельної політики України, є глобальна трансформація конфігурації світової торгівлі. У сучасному міжнародному економічному просторі помітне послаблення позицій традиційних центрів впливу – Сполучених Штатів Америки, Європейського Союзу та Великої Британії – при одночасному посиленні ролі країн з високими темпами економічного зростання, насамперед Китаю. Така динаміка ініціює перехід до багатопольярної структури світової економіки, що формує нові правила гри для суб'єктів ЗЕД, зокрема, українських торговельних підприємств. У цьому контексті актуалізується потреба в адаптації експортно-імпортних стратегій до умов багатопольярності та переорієнтації ринків збуту, з урахуванням гео економічної логіки. Ці зміни мають супроводжуватись науковим обґрунтуванням та переосмисленням механізмів державного регулювання ЗЕД як інструменту підвищення конкурентоспроможності національних підприємств [4, с. 31].

У сучасних умовах глобалізації зовнішньоекономічна діяльність підприємств все активніше аналізується крізь призму провідних теоретичних підходів, які відображають еволюцію світової торгівлі та міжнародного підприємництва (табл. 1.). Застосування різних моделей – від класичних до інституційних – дозволяє виявити природу та динаміку експортно-імпортних процесів, а також визначити найбільш релевантні механізми розвитку підприємств у ЗЕД.

Таблиця 1

Підходи до аналізу тенденцій експортно-імпортних операцій у розвитку торгівлі та підприємництва

Підхід	Сутність	Сучасні теорії ЗЕД	Приклад реалізації в Україні
Теорія абсолютних переваг	Країни спеціалізуються на товарах із нижчою собівартістю	Зростання експорту агропродукції	Україна як експортер зернових
Теорія конкурентних переваг	Конкуренція за рахунок унікальності чи ефективності	Експорт ІТ-послуг, нішевих товарів	ІТ-компанії, меблева промисловість
Теорія життєвого циклу товару	Товари експортуються на різних етапах розвитку	Ротація товарів у структурі експорту	Виведення на ринок готової продукції
Інституційна теорія ЗЕД	Значення інституцій (митна політика, угоди)	Угода про асоціацію з ЄС стимулює експорт	Зона вільної торгівлі з ЄС
Теорія глобального ланцюга вартості	Розподіл виробництва між країнами	Українські підприємства стають постачальниками	Аутсорсинг у сфері машинобудування

Джерело: сформовано авторами на основі [1; 4; 7]

Отже, аналіз теоретичних підходів, що відображенні у таблиці 1 демонструє, що експортно-імпортна діяльність українських підприємств розвивається під впливом як традиційних економічних теорій, так і новітніх концепцій, орієнтованих на інституційні умови та глобальні ланцюги вартості. Це створює багатовекторну основу для формування стратегій ЗЕД, із урахуванням конкурентних переваг, галузевих особливостей та міжнародної кон'юнктури.

Важливою складовою реалізації «Національної економічної стратегії – 2030» [16] є формування позитивного міжнародного іміджу України та посилення інструментів торговельної дипломатії. У цьому контексті експортно-імпортна діяльність розглядається не лише як засіб економічного зростання, а й як стратегічний ресурс впливу на глобальні ринки. Зокрема, ефективне використання експортно-імпортного потенціалу підприємств

торгівлі та підприємництва має стати рушієм трансформаційних змін у структурі національної економіки. Проте вітчизняні суб'єкти господарювання стикаються з численними бар'єрами – серед яких недосконалість податкової та нормативно-правової систем, нестабільний інвестиційний клімат та низький рівень державної підтримки. Крім того, структура експорту залишається переважно сировинною та орієнтованою на продукцію з низькою доданою вартістю. З огляду на це, особливої актуальності набуває модернізація виробничих процесів і переорієнтація підприємств на виготовлення інноваційної, наукоємної продукції. Такий підхід дозволить посилити конкурентоспроможність національних підприємств у глобальному економічному середовищі та інтегруватися у високоцінні ланцюги поставок [1, с. 259].

Одним із базових видів ЗЕД, що безпосередньо впливає на розширення ринків збуту українських підприємств, є експорт товарів. Відповідно до чинного законодавства (ст. 1 Закону № 959) [17], експорт – це форма міжнародної торгівлі, що передбачає продаж товарів українськими суб'єктами господарювання іноземним партнерам, з вивезенням або без фактичного переміщення продукції через митний кордон України. До специфічних форм експорту належить також реекспорт, тобто реалізація іноземним контрагентам раніше імпортованої на територію України продукції. Згідно з Митним кодексом України [18] для реалізації митного режиму експорту підприємство повинно задекларувати товари, надати відповідний пакет документів та сплатити визначені митні платежі. Дотримання процедур митного оформлення та законодавчих вимог є важливим елементом правової безпеки зовнішньоекономічної діяльності, що впливає на ефективність функціонування підприємств у системі міжнародної торгівлі.

ЗЕД підприємств, зокрема, експортно-імпортні операції, відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності державних фінансів та формуванні

конкурентного середовища. Одним із основних інструментів регулювання у цій сфері є податкова політика, що спрямована на створення сприятливих умов для розвитку міжнародної торгівлі, активізації підприємництва, залучення іноземного капіталу та зміцнення фіскального потенціалу країни. Зокрема, через механізм митних платежів формується частина дохідної бази бюджету, що особливо актуально в умовах воєнного часу та фінансової нестабільності. Податкова політика має на меті не лише фіскальне наповнення, а й сприяння інноваційному оновленню підприємств, залученню інвестицій у галузі з високою доданою вартістю, запобіганню тінізації доходів від ЗЕД, а також запровадженню інструментів протидії виведенню капіталу за кордон. Раціональне поєднання фіскальної функції з економічними стимулами створює умови для активізації експортно-імпоротної активності та зростання економічної ролі підприємств торгівлі у зовнішньоекономічному просторі [12].

Вплив ЗЕД на розвиток підприємств є багатограним і системним. Сучасні теоретичні моделі дозволяють деталізувати механізми, через які ЗЕД трансформує функціонування компаній у різних сферах – від економічної ефективності до стратегічної гнучкості. У таблиці 2 узагальнено ключові напрями впливу ЗЕД на функціональні аспекти розвитку підприємств торгівлі та підприємництва, зокрема, на економічну ефективність, інноваційність, логістику, стратегічну стійкість і ринкову позицію.

Таблиця 2

Обґрунтування впливу ЗЕД на ключові аспекти розвитку підприємств

Напрямок впливу ЗЕД	Теоретична база	Очікуваний ефект	Ключовий аналітичний індикатор
Економічна ефективність	Теорія ефективних ринків	Доступ до ширших ринків → масштабування виробництва	Зростання виручки, рентабельності

Інноваційна активність	Теорія відкритих інновацій	Експорт стимулює впровадження нових продуктів / технологій	Кількість нових продуктів
Конкурентоспроможність	Модель «п'яти сил» Портера	Підприємства адаптуються до глобального середовища	Частка ринку, експортні контракти
Логістична зрілість	Теорія управління ланцюгами поставок (SCM)	Покращення логістики → зниження витрат	Швидкість доставки, рівень витрат
Стратегічна стійкість	Теорія ресурсної бази підприємства (RBV)	ЗЕД диверсифікує ризики, забезпечує стратегічну гнучкість	Стабільність прибутку, диверсифікація

Джерело: сформовано авторами на основі [8; 10; 12]

Проведене узагальнення даних таблиці 2 дозволяє чітко простежити, що експортно-імпортна діяльність безпосередньо впливає на ключові параметри сталого функціонування підприємств торгівлі та підприємництва. Зокрема, у площині економічної ефективності ЗЕД відкриває доступ до нових ринків збуту, що сприяє масштабуванню виробництва, зниженню середніх витрат та, відповідно, зростанню виручки й рентабельності. Теорія ефективних ринків підтверджує, що зовнішні ринки підвищують мотивацію до оптимізації ресурсів і нарощення обсягів. Інноваційна активність є ще одним важливим напрямом впливу. У сучасних умовах глобальної конкуренції експорт часто вимагає не лише високої якості продукції, а й відповідності технічним, екологічним та інституційним стандартам країн-споживачів. Це, у свою чергу, стимулює впровадження нових продуктів і технологій. Теорія відкритих інновацій обґрунтовує, що доступ до зовнішніх знань, технологій і партнерств активізує внутрішню інноваційну динаміку підприємства.

У контексті конкурентоспроможності зовнішньоекономічна діяльність стає інструментом зміцнення позицій підприємств на глобальному ринку. Завдяки моделі «п'яти сил» М. Портера можна визначити, що участь у ЗЕД

загартовує підприємства, змушуючи їх адаптувати свої бізнес-моделі, підвищувати ефективність та реагувати на виклики середовища. Зростає частка експортних контрактів, а також ринкова чутливість до потреб споживачів.

Окремої уваги заслуговує логістична зрілість. Вихід на зовнішні ринки передбачає вдосконалення логістичних процесів, від розподілу запасів до взаємодії з міжнародними перевізниками. Впровадження принципів supply chain management дозволяє скоротити логістичні втрати, оптимізувати час доставки та зменшити транзакційні витрати. Завдяки ЗЕД формується і стратегічна стійкість підприємства. Залучення до міжнародної торгівлі сприяє диверсифікації ризиків, зокрема, через зниження залежності від одного ринку, доступ до валютної виручки та гнучке маневрування товарними потоками. Теорія ресурсної бази акцентує на використанні унікальних внутрішніх ресурсів підприємства для забезпечення довгострокових конкурентних переваг у глобальному просторі.

Таким чином, ЗЕД не лише інтегрується в усі ключові бізнес-процеси, а є системним чинником підвищення адаптивності, продуктивності та ринкової чутливості підприємств у динамічному зовнішньому середовищі.

У контексті посилення глобалізаційних тенденцій, у світовій економіці зростає стратегічна важливість участі держави в системі торгово-економічних відносин. Міжнародна торгівля як ключовий компонент глобальних економічних зв'язків є каталізатором стійкого економічного зростання, забезпечує підвищення конкурентоспроможності національних суб'єктів господарювання, сприяє розширенню споживчого вибору та підвищенню рівня добробуту населення. У механізмі міжнародного економічного співробітництва важливими елементами є транснаціональні потоки товарів, капіталів, технологій, а також інтеграція у валютно-фінансові структури. Проте, саме міжнародна торгівля залишається найвагомішим інструментом

інтеграції національної економіки до світового господарського простору та забезпечення конкурентних переваг в умовах відкритості ринків [14]. Одним із системних викликів у сфері зовнішньоекономічної діяльності України залишається хронічний негативний торговельний баланс, що свідчить про перевищення обсягів імпорту над експортними поставками. Така ситуація не лише відображає структурні дисбаланси економіки, але й загрожує фінансовій стабільності держави у довгостроковій перспективі. До того ж, експортна складова України зосереджена переважно на поставках сировини та напівфабрикатів, що знижує додану вартість у товарній структурі та посилює вразливість до зовнішньоекономічних шоків. Водночас імпорт орієнтований на готову продукцію з високим ступенем обробки, що свідчить про недостатній рівень внутрішнього виробництва. Для підприємств торгівлі та підприємництва така модель формує несприятливе середовище, оскільки знижує їхню конкурентну позицію і обмежує можливості для розвитку в межах національного ринку [9].

Ефективна експортно-імпортна діяльність підприємств торгівлі та підприємництва базується на дотриманні системи принципів, які забезпечують стабільність зовнішньоекономічних операцій та зниження ризиків у міжнародному середовищі. Зокрема, ключовим принципом є відповідність національним і міжнародним нормативно-правовим вимогам, що гарантує легітимність транзакцій та захищеність усіх сторін договору. Прозорість і чесність ведення зовнішньої торгівлі передбачає чітку фіксацію умов контрактів (ціни, строки, вимоги до якості продукції, порядок врегулювання спорів), що дозволяє уникнути непорозумінь та зміцнює довіру між партнерами. Крім того, принцип економічної доцільності передбачає орієнтацію на взаємовигідність, що є основою довгострокового партнерства. Особливого значення набуває управління ризиками, яке включає не лише їх ідентифікацію, а й розробку стратегій щодо їх мінімізації. Гнучкість і

адаптивність експортно-імпоротної стратегії до змін у ринковому, технологічному та нормативному середовищі забезпечує стійкість бізнесу та здатність підприємств ефективно реагувати на глобальні виклики [2].

У січні 2025 року обсяги експорту товарів з України становили 3179,7 млн дол. США, що дорівнює 88,5 % від аналогічного показника січня 2024 року. Обсяги імпорту за цей період, навпаки, зросли на 8,2 % і склали 5514,8 млн дол. США. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі досягло 2335,1 млн доларів, що значно перевищує показник попереднього року (1500,4 млн дол.), що свідчить про посилення дисбалансу у зовнішньоторговельному обміні.

Коефіцієнт покриття імпорту експортом знизився до 0,58 проти 0,71 у січні 2024 року, що вказує на погіршення торговельної спроможності України. Сезонно скориговані обсяги експорту в січні 2025 року зменшилися на 4,7 % порівняно з груднем 2024 року, тоді як імпорт зріс на 3,4 %. Сальдо за скоригованими показниками залишилось негативним – 3099,0 млн дол. США проти 2739,7 млн дол. у грудні 2024 року [19].

Для комплексної оцінки ролі експортно-імпортних операцій у розвитку підприємств торгівлі та підприємництва доцільним є аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі (табл. 3). Простеження просторових векторів експорту та імпорту дозволяє визначити стратегічно важливі ринки збуту та постачання, рівень інтеграції в глобальні економічні процеси, а також зовнішню залежність у постачанні ресурсів, товарів та технологій. Зокрема, аналіз за регіональним критерієм дозволяє виявити ключових партнерів України у сфері ЗЕД та зробити висновки про ефективність поточної торговельної політики.

Таблиця 3

Географічна структура експорту та імпорту України у січні 2025 року

Географічна складова	Експорт, млн дол. США	Частка в експорті, у % до січня 2024 р.	Імпорт, млн дол. США	Частка в імпорті, у
----------------------	-----------------------	---	----------------------	---------------------

				% до січня 2024 р.
Європейський Союз	1636,6	51,5	2576,6	46,7
Азія	714,2	22,5	1610,6	29,2
Африка	262,2	8,2	71,3	1,3
СНД	158,9	5,0	301,2	5,5
Інші країни світу	407,8	12,8	955,1	17,3
Разом	3179,7	100,0	5514,8	100,0

Джерело: сформовано авторами на основі [19]

Згідно з даними таблиці 3, у січні 2025 року найбільший обсяг як експорту (51,5%), так і імпорту (46,7%) припав на країни Європейського Союзу, що підтверджує провідну роль ЄС у зовнішньоекономічних зв'язках України. Азійські країни залишаються другим за значимістю торговельним партнером, особливо в частині імпорту (29,2%), що частково пояснюється залежністю від енергоресурсів, техніки та компонентів. При цьому експорт до Азії також є вагомим (22,5%), переважно за рахунок агропродукції та сировини.

Важливим є і зростання частки «Інших країн світу» в імпорті (17,3%), що може свідчити про диверсифікацію постачальників. Загальна структура імпорту залишається більш розгалуженою, ніж експорту, що вказує на імпортозалежність окремих секторів економіки. Така структура потребує адаптивних управлінських рішень для підприємств торгівлі, зокрема, щодо розширення експортної присутності та оптимізації логістичних витрат.

Для підприємств торгівлі ці тенденції мають прикладне значення, адже дозволяють переорієнтувати свої ЗЕД-стратегії відповідно до кон'юнктури ключових ринків, оцінити ризики імпортозалежності та ідентифікувати перспективні канали експансії. Тому статистичні параметри, що характеризують макроекономічну динаміку експорту та імпорту, відіграють важливу роль у прийнятті стратегічних рішень на мікрорівні.

Успішне включення підприємств у ЗЕД вимагає системного підходу до управління всіма етапами – від оцінки внутрішніх ресурсів до реалізації стратегій, із залученням інституційної підтримки. Схематичне представлення механізму (рис.1) активізації ЗЕД дозволяє наочно продемонструвати логіку переходу від внутрішнього потенціалу підприємства до реальних результатів зовнішньоекономічного зростання.

Сформований механізм акцентує увагу на важливості поетапного й обґрунтованого підходу до ЗЕД. Його реалізація дозволяє підприємствам не лише виходити на зовнішні ринки, а й досягати вищої результативності завдяки інтеграції у глобальні економічні процеси, посиленню інноваційного потенціалу та підтримці з боку державних інституцій.

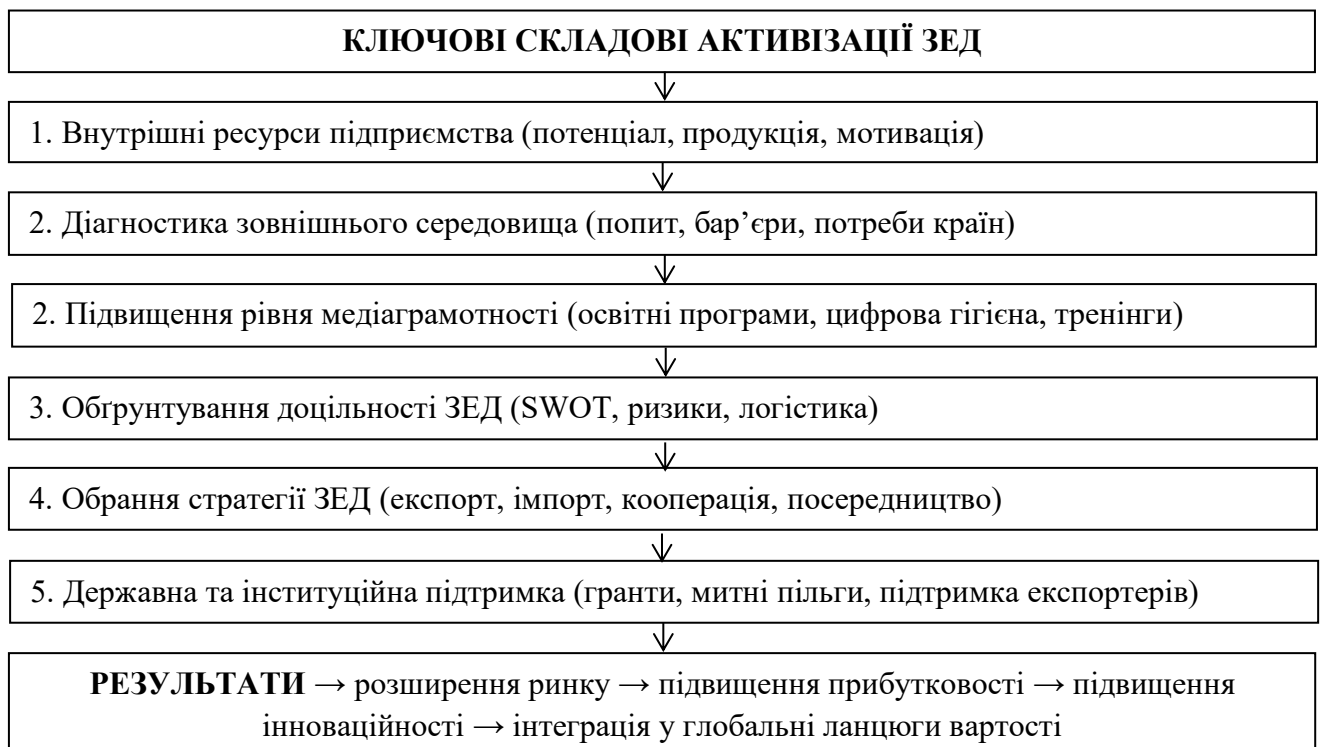

Рис. 1. Механізм активізації ЗЕД як чинника розвитку підприємств торгівлі та підприємництва

Джерело: сформовано авторами

Висновки. У результаті проведеного дослідження доведено, що експортно-імпортні операції відіграють ключову роль у стратегічному розвитку підприємств торгівлі та підприємництва, особливо в умовах глобальної турбулентності, внутрішніх економічних викликів та зміни форматів міжнародної взаємодії. Проаналізовано основні тенденції здійснення ЗЕД в Україні, що дозволило виявити ключові напрями змін та адаптаційні стратегії підприємств. Оцінка впливу ЗЕД на функціонування суб'єктів господарювання підтвердила її позитивний вплив на зростання рентабельності, підвищення інноваційної активності, розширення ринкової присутності, формування логістичної гнучкості та стратегічної стійкості підприємств. Систематизація теоретичних підходів дозволила закласти методологічне підґрунтя для розроблення практико-орієнтованих рішень. Запропоновано авторський механізм активізації експортно-імпортної діяльності підприємств, що базується на комплексній взаємодії внутрішніх ресурсів підприємства, аналітики зовнішнього середовища, стратегічного планування та залучення державної та інституційної підтримки.

Результати можуть бути використані в управлінській практиці підприємств торгівлі та в процесі формування національної політики підтримки ЗЕД. Перспективним напрямом подальших наукових розвідок є розроблення індикативної системи моніторингу ефективності ЗЕД, з урахуванням специфіки малих і середніх підприємств, що дозволить удосконалити прийняття рішень в умовах динамічного середовища та високої ринкової волатильності.

Список використаних джерел

1. Фатьянов Д. В. Теоретичні положення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства. *Бізнес інформ.*

2020. № 12. С. 258-264. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-258-264>.

2. Скуратов О. С., Панченко О. Д. Суть і класифікація експортно-імпортних операцій. *Ефективна економіка*. 2024. № 9. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.9.56>.

3. Романькова О. М., Урайчик К. С. Облік та аналіз експортних операцій у сучасному стані. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-50>.

4. Осташко Т. О. Багатополярність світової торгівлі: виклики і коридор можливостей для України. *Економіка і прогнозування*. 2021. № 4. С. 29-52. DOI: <https://doi.org/10.15407/eip2021.04.29>.

5. Паламаренко Я. В. Дослідження ефективності роздрібної торгівлі та стратегічні напрями її удосконалення. *Інвестиція: практика та досвід*. 2021. № 24. С. 44-56. DOI: [10.32702/2306-6814.2021.24.44](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.24.44).

6. Hajdukiewicz A., Pera B. International trade disputes over renewable energy the case of the solar photovoltaic sector. *Energies*. 2020. Vol. 13, № 2. DOI: <https://doi.org/10.3390/en13020500>.

7. Chaldun E., Yudoko G., Prasetyo E. Developing a theoretical framework of export-oriented small enterprises: a multiple case study in an emerging country. *Sustainability*. 2024. № 16(24). DOI: <https://doi.org/10.3390/su162411132>.

8. Korostin O. Optimization of maritime transportation routes using artificial intelligence: analysis of opportunities and challenges. *Computer-integrated technologies: education, science, production*. 2024. № 56. С. 31-38. DOI: <https://doi.org/10.36910/6775-2524-0560-2024-56-03>.

9. Оліховський В. С. Аналізування стану зовнішньоекономічної діяльності України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-16>.

10. Фат'янов Д. В. Методичне забезпечення оцінки ефективності використання експортно-імпортного потенціалу підприємства. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна*. 2022. № 16. С. 42-50. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2022-16-05>.

11. Korostin O. Application of NLP technologies for data extraction from text messages in maritime logistics. *The scientific heritage*. 2024. №140. С. 42-45. DOI: [10.5281/zenodo.12908100](https://doi.org/10.5281/zenodo.12908100).

12. Матвеев М., Лебедченко В., Гайдай Г. Регулювання ЗЕД в умовах війни. *Наукові перспективи*. 2022. № 5 (23). С. 232-245. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5\(23\)-232-245](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-5(23)-232-245).

13. Коростін О. О. Ефективність розпізнавання тексту в автоматизації міжнародних морських перевезень за допомогою штучного інтелекту. *Таврійський науковий вісник. Серія: Технічні науки*. 2024. № 3. С. 29-38. DOI: <https://doi.org/10.32782/tnv-tech.2024.3.4>.

14. Гаврилюк І. І. Розвиток міжнародної торгівлі в системі міжнародних економічних відносин в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-53>.

15. Панасюк В., Птащенко О., Клак О., Трубіцина О. Експортно-імпортні операції: реалії обліку та оподаткування в умовах воєнного стану. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 1(12). С. 25-34. DOI: [10.30857/2786-5398.2023.1.3](https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.1.3).

16. Національна економічна стратегія – 2030. Кабінет Міністрів України. URL: <https://nes2030.org.ua/> (дата звернення: 16.06.2025).

17. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>. (дата звернення: 16.04.2025).

18. Митний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 16.04.2025).

19. Державна статистика України. Зовнішня торгівля України товарами за січень 2025 року (експрес-випуск). URL: <https://stat.gov.ua/uk/publications/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-za-sichen-2025-roku-ekspres-vyupusk> (дата звернення: 18.04.2025).